

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Nell-Breuning-Haus (Editor)

Introduction to the Topic Radicalization and Prevention

- *Polish Language*

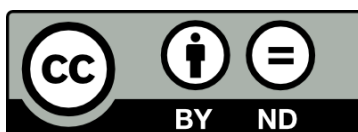
Project Safety and Diversity in Europe

Efficient Qualification Modules for Prevention of Radicalisation for apprentices and staff of private security services in Europe

THE SECURITY
INSTITUTE

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the view only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Przedmowa

Niezależnie od tego, czy chodzi o ochronę schronisk dla uchodźców, pasów miejskich, imprez, czy budynków publicznych, takich jak szkoły i szpitale – wszystkie te obszary są wysoce wrażliwe na konflikty, dyskryminację oraz przemoc i wymagają od personelu ochrony całego spektrum różnorodnych kompetencji: zaliczają się do nich, między innymi, praktykowane umiejętności moderowania i deeskalacji, wysokie umiejętności panowania nad emocjami w sytuacjach konfliktowych i krytycznych, a także **fundamentalnie demokratyczna postawa** oparta na **równości** każdego człowieka. Aby móc działać naprawdę racjonalnie w trakcie służby, dochodzi do tego bardzo dobre samopoznanie z wyćwiczonym spojrzeniem na własne uprzedzenia i wewnętrzne obrazy. Usługodawcy i odbiorcy usług w zakresie bezpieczeństwa powinni być ogólnie zgodni, iż wszystkie te osobiste kompetencje – obok specjalistycznych – są warunkiem świadczenia pracy na wysokim poziomie jakości. Jednocześnie często występuje znaczna dysproporcja między oczekiwaniami wobec jakości prywatnych usług ochroniarskich a gotowością nagradzania tej usługi w takim stopniu, jaki byłby wymagany do faktycznego sfinansowania wszędzie wymaganych kwalifikacji. Program Komisji Europejskiej Erasmus+ nie może rozwiązać tej tematyki w ramach projektu trwającego dwa lata. Z pewnością może jednak wspierać firmy dzięki podstawowemu treningowi dla operacyjnego personelu bezpieczeństwa, opracowanemu wraz z tym projektem, który może być przeprowadzony samodzielnie za pomocą powiązanego podręcznika szkoleniowego. Ten podręcznik szkoleniowy jest dostępny do pobrania na stronie www.sicherheitundvielfalt.eu. Projekt napisany w świetle aktualnych wydarzeń w Europie w zakresie prawicowego populizmu, a także islamizmu, koncentruje się na zapobieganiu radykalizacji. Szkolenie zawarte we wspomnianym podręczniku tworzy ramy ochronne na poziomie prewencji pierwotnej i wtórnej¹ i skupia się zatem przede wszystkim na unikaniu dyskryminacji społecznej poprzez zachęcanie do zmniejszania uprzedzeń, przez refleksję nad własnymi nieświadomymi uprzedzeniami, a przede wszystkim do uelastycznienia struktur poznawczych oraz podejmuje próbę rozbicia dwubiegunowych wzorców myślenia. Odbywa się to m. in. poprzez środki międzykulturowego uczenia się, metody radzenia sobie z nieświadomymi

¹ Prewencja pierwotna służy zapobieganiu radykalizacji i ma charakter profilaktyczny, prewencja wtórna służy również profilaktyce, jednakże koncentruje się na grupach ryzyka. Pojęcie prewencja trzeciego rzędu obejmuje wysiłki zmierzające do dystansowania się od ideologii i/lub grup, do deradykalizacji, a także do uniknięcia eskalacji i użycia przemocy w przypadku już obciążonych osób.

uprzedzeniami i wartościami, a także raporty z krajów, z których wielu migrantów* aktualnie imigruje do Niemiec. Według Konsensusu z Beutelbach kraje te prezentowane są w sposób wielopłaszczyznowy i kontrowersyjny, co nie pozwala na prostą ocenę w kategoriach dobra lub zła. Ponadto składnikiem szkolenia jest, jeśli to konieczne, konfrontacja z narracjami ekstremistycznymi z obszaru rasizmu i prawicowego ekstremizmu, a także islamizmu. Oczywiście, służy to również identyfikacji potencjalnie już zradykalizowanego personelu – w końcu firma nie może teraz mieć wyboru, czy musi działać tylko na poziomie prewencji pierwotnej i wtórnej, czy nawet prewencji trzeciego rzędu. Ponadto istnieją wskazówki dotyczące tworzenia, wraz z propozycjami tożsamości, projektowania kontaktów między grupami oraz pracy w różnych zespołach, a także wzmacniania tolerancji wobec niejednoznaczności oraz empatii.

Niniejsza broszura stanowi uzupełnienie szkolenia i ma na celu zamknięcie ram prewencji oraz interwencji w obszarze radykalizacji poprzez wsparcie zrozumienia radykalizacji w celu wykrycia oraz interwencji w przypadku oznak początkowej lub nawet zaawansowanej radykalizacji – zanim dojdzie do czynu karalnego. W tym miejscu należy również zwrócić wyraźnie uwagę na opisy specyficznych dla danego zjawiska znaków i wskaźników w podręczniku szkoleniowym, ponieważ ta broszura zawiera raczej informacje na temat czynników ryzyka w kontekście procesów radykalizacji oraz podaje niektóre wybrane czynniki ochronne.

Prewencja radykalizacji w kontekście przedsiębiorczości z pewnością nie jest przedsięwzięciem, które może być zapewnione jedynie w drodze szkolenia. Jednocześnie to właśnie kontekst firmy sprawia, że konsekwentne działania mogą być o wiele bardziej skuteczne niż w przypadku wielu projektów prewencyjnych: Ludzie spędzają znaczną część swojego życia w firmie, co czyni ją istotną instancją socjalizacji – zarówno w dobrym, jak i złym kontekście. Doświadczana codziennie kultura korporacyjna oraz zarządzania, z którą pracownicy mogą się identyfikować, jest ukształtowana wzajemnym uznaniem, akceptacją oraz szacunkiem dla różnorodności, która pozwala na owocne kontakty różnych grup i opinii, co stanowi prawdopodobnie najlepsze i najbardziej zrównoważone ramy działania pracy prewencyjnej. Szkolenia są ważnym i koniecznym narzędziem, ale nie zastępują codziennie doświadczanej praktyki uznania, różnorodności i tolerancji w firmach.

I Radykalizacja – proces wielopłaszczyznowy

Pojęcie radykalizacja opisuje złożony i skomplikowany proces przyswojenia ekstremistycznych ideologii oraz struktur przekonań.² Różne modele stopniowe wykazują pewien stopień radykalizacji, nie wskazują jednak logicznej ani rygorystycznej ścieżki, która doprowadziła do radykalizacji. Czynniki odgrywające rolę podczas radykalizacji grup lub jednostek mogą mieć przyczyny: indywidualne, grupowe, międzyludzkie, strukturalne, historyczne lub kulturowe. Między nimi znajdują się ideologie, które łączą ludzi i grupy i tworzą wspólną tożsamość (Ingroup). Jej narracje i mity przekazują jednostce, jako członkowi znacznie ulepszonej grupy społecznej, znaczenie prywatne i legitymizuje, w zależności od stopnia radykalizacji, przemoc wobec wrogów (outgroup). W swojej najbardziej wyostrej formie pojawia się zadanie jednostki przez wykształcenie ostatecznej (zbiorowej) tożsamości: Pluralizm własny ustępuje podporządkowaniu własnej tożsamości społecznej dominującej kategorii społecznej (takiej jak przynależność religijna, pochodzenie etniczne), która przyćmiewa wszystko inne, a w razie wątpliwości idzie w parze w zwalczaniu pluralizmu w społeczeństwie – czy to poprzez ataki na ludzi gorszych (outgroup) lub nawet poprzez walkę z „systemem”, który popiera ten pluralizm. Reasumując oto czynniki, które mogą promować radykalizację:

1. Predyspozycje osobiste: radykalny sposób myślenia w sensie cech osobowości, schematów poznawczych i stanów afektywnych, brutalnej przeszłości itp.
2. Czynniki otoczenia społecznego: struktury sposobności i oferty w bezpośrednim otoczeniu, dynamiki homogenizacji i radykalizacji w grupach radykalnych lub rozwój w radykalne grupy, więzy osobiste, socjalizacja kulturowa (na przykład socjalizacja w patriarchalnych i/lub autorytarnych społeczeństwach lub strukturach)
3. społeczne - postrzegane lub prawdziwe - struktury niesprawiedliwości i aktywacja emocji takich jak gniew (w połączeniu z osobistymi usposobieniami i stanami afektywnymi wymienionymi w punkcie 1.).

Wszystkie wymienione punkty są ze sobą powiązane i nigdy nie będzie to jeden punkt, który prowadzi do radykalizacji Oczywiście osobiste predyspozycje mają ogromne znaczenie, ale sama radykalizacja ma miejsce zwykle w grupach lub dzięki bliskim

² Chodzi tutaj o naukową socjologiczną koncepcję radykalizacji. Należy ją odróżnić od pojęcia radykalizmu w rozumieniu i użyciu ochrony konstytucji. Ochrona konstytucji rozumie pod pojęciem radykalizmu legalną metodę dokonywania zmian systemowych, a tym samym oddziela pojęcie od pojęcia ekstremizmu, które – zgodnie z rozumieniem konstytucji – dąży do przewyższenia systemu.

stosunkom społecznym. Odgrywają tutaj rolę tak samo motywy społeczne jak dynamiki dystansowania oraz radykalizacji w obrębie grup. Doświadczenia niesprawiedliwości – niezależnie od tego, czy są prawdziwe, czy postrzegane, przynajmniej *na początku* nieznaczące – zawsze mogą prowadzić do radykalizacji, jeśli są stawiane w kontekście grupy („My, Niemcy”, „My, muzułmanie”), a sytuacja jest interpretowana jako walka polityczna. Różne ideologie oferują tutaj wzory interpretacji.³ Na przykład prawicowy ekstremizm oraz islamizm – przy wszystkich istniejących różnicach – można zdefiniować jako zlewanie się wyobrażeń o nierówności oraz akceptację przemocy. Odpowiednia ideologia działa jak mit legitymizujący przemoc, na końcu której istnieje utopijny świat zbawienia (umma na kalifacie, społeczeństwo bezklasowe, czyste lub czysto rasowe społeczeństwo itp.). Stwierdzenie, że rasizm istnieje, kiedy potrzebuję drugiej osoby w roli zwierciadła mojej własnej wyższości, można również zastosować do innych ekstremistycznych ideologii. Ostatecznie zawsze chodzi o potrzebę jednostki w zakresie stworzenia pozytywnej tożsamości społecznej.

I.I Predyspozycje osobiste

Z kryminologiczno-sądowego punktu widzenia należy podkreślić, że ekstremizm nie jest chorobą – co oczywiście nie oznacza, że wśród ekstremistów, którzy akceptują lub przygotowują się na przemoc, nie ma osób chorych. Jednak z pewnością można mówić o radykalnym *sposobie myślenia*, który opisuje pewne wzorce myślenia poznawczego lub cechy osobowości, a także stany afektywne. W swoim wystąpieniu „O znaczeniu zaburzenia osobowości typu borderline dla psychodynamiki fanatyzacji i radykalizacji” Saimeh podkreśla: „Mechanizmy, za pomocą których działa radykalizacja i fanatyzacja, wzorce poznawcze z demonizującym myśleniem (...) w rozwoju obrazów wroga, dają się nałożyć (...) jak slajd na szczególne cechy strukturalne ludzi o antyspołecznej osobowości na poziomie struktury borderline”.⁴ Można zatem mówić o rodzaju psychicznego dopasowania.

³ Oczywiście w tym miejscu nie oznacza to uzasadnionego oporu lub cywilnego nieposłuszeństwa wobec struktur niesprawiedliwości. Te formy oporu dążą do naprawienia prawdziwej niesprawiedliwości i wymagają, na przykład, przestrzegania pluralistycznej samoświadomości państwa. Motywacją tych ruchów jest właśnie równość i wolność każdego obywatela.

⁴ Saimeh, Nahlah (2017): str. 213

Wśród osób, które potencjalnie byłyby skłonne do użycia przemocy (i tym samym należą do osób wysokiego ryzyka dla firm), znajdują się, zgodnie z teorią violent true believers [brutalnych prawdziwych wierzących], różne typy, z których niektóre zostaną tu przedstawione w formie przykładów⁵. Analiza typów ekstremistycznych przestępców używających przemocy jest niezbędna, ponieważ te typologie pokazują, że ideologia sama w sobie odgrywa jedynie niewielką rolę u wielu – jednakże nie wszystkich – brutalnych przestępców. Identyfikacja osób wyłącznie na podstawie ekstremistycznej narracji określonej ideologii może doprowadzić do martwych punktów oraz nieprzyjemnych niespodzianek. Poniższe typy powinny skłaniać do bliższego przyjrzenia się określonym osobom i zachowaniom:

1. Typ niezłomny / unwavering

Ten typ reprezentuje zamkniętą ideologię z absolutnym twierdzeniem prawdy. Ma głęboką wiarę we własną doskonałość i większy udział osobowości narcystycznej, a także poczucie bycia częścią czegoś większego (często: obraz własny jako uczonego). Z reguły ten typ posiada wyższe wykształcenie – również lub przynajmniej w zakresie ideologicznym – i zajmuje w grupach pozycje kluczowe. W przypadku tego typu korzystne jest posiadanie podstawowej wiedzy na temat ekstremistycznych narracji danej ideologii, tak jak zostały one opisane w podręczniku szkoleniowym (patrz np. rozdział o islamizmie). Prominentne przykłady tego typu to m. in.: Osama bin Laden lub Anders Breivik

2. Typ powiązany / affiliative

Poszukuje on przede wszystkim przynależności społecznej i uznania, jest emocjonalnie zależny od innych i ze względu na lojalność wobec grupy również jest gotów niekiedy do narażenia własnego życia. Ten typ ma skłonność do idealizowania przywódców grup ideologicznych.

3. Typ oportunistyczny / opportunistic

Znajduje on swoją wartość dodaną jako członek grupy ekstremistycznej, zwłaszcza w obietnicy sławy, władzy i bogactwa. Uwaga i uznanie innych

⁵ W celu bardziej szczegółowego omówienia profilowania zgodnie z teorią violent true believers zaleca się książkę Meloy, J. Reid und Hoffmann, Jens (2013): International Handbook of Threat Assessment.

odgrywa dla tego typu pierwszorzędną rolę, podczas gdy ideologia jest raczej drugorzędna. Często osoby tego typu są charyzmatykami. Prominentnym przykładem tego typu jest Andreas Baader z lewicowej radykalnej RAF (Frakcja Czerwonej Armii), który miał kryminalną przeszłość, był znanym oszustem, osobowością wysoce narcystyczną, skupioną na sobie i agresywną. „Dla B., RAF i lewicowy terrorizm były przede wszystkim znaczącą podbudową ego: najlepsza możliwość, jaką kiedykolwiek mógł otrzymać, aby zaspokoić swoje fundamentalnie męskie uczucia – w tym swoją seksualność – jednocześnie czując się przy tym dobrze. Gdyby wówczas istniało Państwo Islamskie, kto wie, czy zamiast tego nie zapuściłby długiej brody i skradzionym samochodem sportowym nie udał się do Rakka?”⁶

4. Typ kryminalny / criminal

W marcu 2016 ukazał się tytuł w Washington Post „Today’s new terrorists were radical before they were religious” [Dzisiejsi nowi terroryści byli radykalni zanim stali się religijni] i odnosił się do dwóch braci, którzy planowali atak terrorystyczny w Brukseli. Mieli kryminalną przeszłość bez jakiegokolwiek odniesienia religijnego. To stwierdzenie odnosi się również do dużej części sprawców skrajnie prawicowych. Prominentne przykłady z NSU: Uwe B, Holger G. i Beate Z. oraz – z trochę innym profilem – również Ralf W. i André K.: wszystkie te osoby były w przeszłości podejrzani z powodu ogólnych zachowań przestępczych i użycia siły.⁷ Ideologia działa jako narzędzie legitymizujące przemoc, a także umożliwia moralne osądzenie odbiegających od normy zachowań. Na przykładzie NSU szczególnie wyraźna jest rola ekstremalnie prawicowych struktur sposobności obecnych w bliskim otoczeniu. Ten, czy inny prawicowy terrorysta prawdopodobnie również byłby podatny na inne ideologie ekstremistyczne w odpowiednich strukturach. Cechą charakterystyczną w obecnych formach prawicowego ekstremizmu jest narracja straży obywatelskiej, która dokonywanie samosądu usprawiedliwia działaniem w imię narodu „obrony ojczyzny”. Agresja skierowana jest przede wszystkim przeciwko słabym grupom, a nie zawsze przede wszystkim przeciwko państwu. W

⁶ Neumann, Peter (2016): Der Terror ist unter uns. Dschihadismus und Radikalisierung in Europa. [Terror jest wśród nas. Dżihadizm i radykalizacja w Europie].

⁷ Quent, Matthias (2017): Akteure des Rechtsterrorismus: Radikalisierungsverläufe im NSU-Komplex [Aktorzy prawicowego terrorizmu: procesy radykalizacji w kompleksie NSU]

islamistycznym spektrum prominentnym przykładem byłby berliński bożonarodzeniowy morderca Anis Amri.

5. Typ zorientowany na agresywną zemstę / betrayer

W tym typie rolę odgrywają w szczególności rzeczywiste lub odczuwane doświadczenia niesprawiedliwości, które działają jako narcystyczna zniewaga. Ten typ jest wściekły i agresywny, ale unika bezpośredniej agresji, która jest bardziej prawdopodobna w postaci oszustwa. Ma zazwyczaj małą pewność siebie, lecz na zewnątrz sprawia aroganckie wrażenie.

6. Typ dorastającego / fledgling

Ludzie w kryzysach wieku młodzieńczego tworzą grupę ogólnego ryzyka. Nie bez powodu Państwo Islamskie lub wiele grup salafistycznych ogólnie mówi o kulturach młodzieżowych, które w szczególności – ale nie tylko (!) – przemawiają do mężczyzn. „Wśród młodocianych oraz obecnie częściowo dziecięcych terrorystów znajdują się często ludzie, którzy nie pochodzą ze szczególnie religijnych domów, ale, tacy, wśród których radykalizacja następuje jako świadome oddzielenie od świata dorosłych oraz od ocenianej jako za słaba postawy dorosłych”.⁸ „Fundamentalistyczni terroryści często pochodzą z domów, które otworzyły się na Zachód. (...) Ich ataki skierowane są na kulturę zachodnią, z którą chcieli się zintegrować, ale nie udało im się osiągnąć zadowalającej integracji”.⁹

Opisane tutaj pokrótce profile sprawców są ważne dla zarządzania zagrożeniami w firmie oraz identyfikacji osób o wysokim ryzyku i poszerzają spojrzenie poprzez wyraźne wyjaśnienie, że ideologizacja wielu potencjalnych sprawców nie jest szczególnie głęboka. Równie ważne jest spojrzenie na osoby o tak zwanym „autorytarnym charakterze”, który charakteryzuje się konformizmem, podporządkowaniem i narcystyczną identyfikacją z gloryfikowanymi sadystycznymi autorytetami. Sposób myślenia tych osób jest bardzo dwubiegunowy (dobro-zło,

⁸ Saimeh, Nahlah (2017): Zur Bedeutung der Borderline-Persönlichkeitsorganisation für die Psychodynamik von Fanatisierung und Radikalisierung [O znaczeniu zaburzenia osobowości typu borderline dla psychodynamiki fanatyzacji i radykalizacji]. str. 2017

⁹ Vinnai, G. (2006): Der Drang zur Gewalt. Zur Sozialpsychologie von Kriegsbereitschaft und Terrorismus [Potrzeba przemocy. Psychologia społeczna gotowości wojennej i terroryzmu]. str. 7-29)

czarne-białe), co z kolei powoduje wysoki stopień dopasowania do ekstremistycznych ideologii.

Temat tożsamości społecznej zawsze odgrywa ważną rolę: „Osoby nastawione ekstremistycznie są zmotywowane do tego, aby prezentować i realizować swoje własne ja w taki sposób, aby ekstremalne przesłanie zapewniało im bezpieczną i stabilną koncepcję siebie”.¹⁰ Radykalni sprawcy wyobrażają sobie siebie jako bohaterską awangardę walczącą dla prawdziwej i szlachetnej sprawy. Radykalne grupy tworzą mocną kulturę narracji i mitów wyrażanych poprzez muzykę, symbole, reguły i rytuały. Jednostka jest coraz bardziej zdepersonalizowana, a indywidualna tożsamość coraz bardziej znika za jedną tożsamością społeczną. Wszystko to wymaga konformizmu, posłuszeństwa i autorytarnego poddania się.

I.II Czynniki środowiska społecznego

Z przykładów biograficznych wyraźnie wynikało, iż decydujące znaczenie mają czynniki środowiska społecznego. Należą do nich:

a) relacje międzyludzkie (przyjaciele, partnerzy, rodzina): z

uwzględnieniem społecznych potrzeb ludzi należy odwołać się tutaj do opisanych typologii violent true believers. Z doświadczenia wiemy, iż te relacje działają również w sposób zdalny.

b) identyfikacje międzygrupowe oraz dynamiki grup: badania nad procesami radykalizacji tymczasem ujawniły, że członkowie grup ekstremistycznych przechodzą długi i stopniowy proces socjalizacji. Jeżeli osoby stykają się z grupami ekstremistycznymi, na pierwszym planie znajduje się najpierw budowanie osobistych relacji. Z reguły stopniowego wprowadzenia do organizacji dokonuje mentor. Decydujące kroki radykalizacji mogą nastąpić dopiero po dołączeniu do grup. Ten długi, stopniowy proces prowadzi do tego, iż dotychczasowi członkowie grup radykalnych nie są w ogóle w stanie odpowiedzieć na pytanie: „Kiedy się uradykalniliście?” Odsunięcie od normy zwykle pozostaje niezauważone dla osób zaangażowanych. Clark McCauley określa to wolno działające zjawisko terminem slippery slope. Ponadto, jeśli

¹⁰ Zick, Andreas (2017): Extremistische Inszenierungen: Elemente und Pfade von Radikalisierungs- und Deradikalisierungsprozessen [Inszenizacje ekstremistyczne: elementy i ścieżki procesów radykalizacji i deradykalizacji]. W: Böckler, Nils i Hoffmann, Jens: Radikalisierung und terroristische Gewalt. Perspektiven aus dem Fall- und Bedrohungsmanagement [Radykalizacja i przemoc terrorystyczna. Perspektywy zarządzania sprawami i zagrożeniami].

warunki ramowe są sprzyjające, grupy zazwyczaj mają tendencję do homogenizacji opinii oraz do polaryzacji. W ten sposób dyskusje w grupach osób o raczej podobnych poglądach prowadzą do zauważalnego przesunięcia zdania grupy w kierunku zdania większości. W procesie tym szczególnie wpływowe są te podmioty, które są szczególnie bezkompromisowe w swoim zaangażowaniu w zdanie grupy. Bardziej umiarkowani członkowie zbliżają się do radykalnych stanowisk lub opuszczają grupę. Oba zjawiska są szczególnie skuteczne, jeśli sprawa jest uważana za szczególnie istotną – np. ochrona lasów – a zaangażowanie nie zostało zwieńczone sukcesem. Środki do osiągnięcia celu lub celów stają się coraz bardziej bezkompromisowe i niedemokratyczne, aż ostatecznie nie da się ich pogodzić z pluralistycznymi opiniami i metodami liberalnego porządku demokratycznego. Jako przykład ilustrujący, McCauley wspomina zwolenników SNCC (Student Non Violent Coordinating Committee), którzy po raz pierwszy w latach 60-tych wystąpili bardzo umiarkowanie i konstytucyjnie. „Sześć lat później propagowali „Black Power” i zbrojną walkę przeciwko białym”.¹¹

c) struktury sposobności: należy tutaj odwołać się ponownie do przykładów biograficznych z pkt. 1.1 Osobiste predyspozycje – patrz tutaj np. struktury sposobności w bliskim otoczeniu NSU. Saimeh zwraca uwagę na następującą kwestię: „Wybór ideologii ekstremistycznej zależy niekiedy od tego, do jakiego radykalizującego środowiska udało się osiągnąć dostęp, a także od tego, jaka ideologia radykalna lub ekstremistyczna pasuje do historycznie uprawianego kontekstu społeczno-politycznego”.¹²

Reasumując, radykalizacja jest zawsze procesem opartym na grupach, ponieważ podnosi tożsamość społeczną, definiuje relacje w grupie i poza grupą oraz jasno określa, kto i która(e) grupa(y) społeczna(e) jest / są wrogiem / wrogami lub przyjacielem / przyjaciółmi. Zawsze chodzi o tożsamość grupową i umiejscowienie społeczne. „Nawet radykalizacja jednostek jest pod wpływem grup zorientowanych

¹¹ McCauley, Clark, Moskalenko, Sophia (2011): Wie und warum werden Menschen radikal? Mechanismen der Radikalisierung von Individuen und Gruppen [Jak i dlaczego ludzie stają się radykalni? Mechanizmy radykalizacji jednostek i grup]. W: LpB Baden-Württemberg (2011): Der Bürger im Staat. Radikalisierung und Terrorismus im Westen [Obywatel w państwie. Radykalizacja i terroryzm na Zachodzie].

¹² Saimeh, Nahlah (2017): Zur Bedeutung der Borderline-Persönlichkeitsorganisation für die Psychodynamik von Fanatisierung und Radikalisierung [O znaczeniu zaburzenia osobowości typu borderline dla psychodynamiki fanatyzacji i radykalizacji]. str. 207. W: Böckler, Nils i Hoffmann, Jens: tamże.

ekstremistycznie lub form komunalnych, społeczności lub religii, z którymi ludzie identyfikują się w procesie radykalizacji i do których dołączają w ekstremistycznych celach”.¹³ W związku z tym, iż radykalizacja jest procesem społecznym, który zwykle odbywa się w grupach, jest oczywiste, że kiedy w firmie zidentyfikowane zostaną bardziej ekstremistyczne tendencje mogą mieć one wpływ na inne osoby.

I.III Społeczne – postrzegane lub prawdziwe – struktury niesprawiedliwości

Wiele biografii ekstremistów wykazuje okresy niepowodzeń, takie jak problemy szkolne, okresy bezrobocia i ogólne skłonności do zachowań przestępczych lub przynajmniej okresy działalności przestępczej. Prawicowo-ekstremistyczne, a także islamistyczne ideologie oferują ludziom całościowe wyjaśnienie ich porażki. Zasada ta dotyczy przede wszystkim ekstremizmu prawicowego. Ideologia sprawia, iż własna biografia nie jawi się już jako osobista porażka, co zapewnia stabilność i poczucie własnej wartości. Wspomniane struktury sposobności są tutaj kluczowe, ponieważ zarówno ekstremalne lewicowe i prawicowe, jak i islamistyczne ideologie są w stanie zinterpretować własną porażkę. Jednocześnie legitymizują i uszlachetniają przemoc w oczach osób, które prawdopodobnie ze względu na warunki edukacyjne i społeczne są związane z przemocą.

„Radykalne osoby postrzegają się w niekorzystnej sytuacji w porównaniu do rzekomo preferowanych osób, doświadczają siebie jako ofiary wrogiego i „niesprawiedliwego” społeczeństwa, społeczeństwa „sforsowanego” przez wrogie siły, które rzekomo cierpi z powodu tego „przeforsowania” i wyleczyć je można radykalną kuracją wytępienia wszystkich demonicznych sił odpowiedzialnych za wszelkie zło. Ta radykalna kuracja zwykle wymaga od jednostki „ofiary” i „wysiłku” („dżihadu”), którego nagrodą po udanej walce jest czysty porządek społeczeństwa i świata”.¹⁴

¹³ Zick, Andreas (2017): Extremistische Inszenierungen: Elemente und Pfade von Radikalisierungs- und Deradikalisierungsprozessen [Inszenizacje ekstremistyczne: elementy i ścieżki procesów radykalizacji i deradykalizacji].

¹⁴ Saimeh, Nahlah (2017): str. 2016).

II Teorie wyjaśniające i prewencyjne

Zdolność do radykalizacji z pewnością ma swój początek w tym, że człowiek jest bytem społecznym: ma potrzebę przynależności do innych ludzi, a także do „swojej grupy” – lub wyrażając to mniej radykalnie – do „swoich grup”. Mogą one teraz pochodzić z najbliższego otoczenia lub być konstruktem społecznym lub wyimaginowanym i tworzyć znaczenie, jakiego człowiek potrzebuje w swoim życiu. Trudność pojawia się, gdy jedna tożsamość społeczna wyprowadza wszystkich na dalszy plan, podporządkowuje je lub przyćmiewa, gdy niespójności zmysłowe, różnorodność i sprzeczności nie mogą być znoszone lub tolerowane, a potrzeba spójności i wyjątkowości dominuje – i chce być wyegzekwowana. W 6 stopniach radykalizacji według modelu R. Eckerta¹⁵ po początkowym poczuciu irytacji i zaburzenia wywołanego obcością następuje 5 kroków aż do ostatniego etapu brutalnego ekstremizmu, który charakteryzuje walka o idealne społeczeństwo (jak Umma lub naród aryjski itp.). Pragnienie przynależności lub jej zmańcenie, przez które domniemany obcy daje upust, w zależności od dyspozycji w różnych skalach niszczycielskiej obrony właśnie tego obcego. Modelem wyjaśniającym dla tego schematu radykalizacji jest teoria względnej deprywacji.

II. I Deprywacja względna

Deprywacja względna oznacza, iż osoba – zarówno jako jednostka, ale także jako członek grupy społecznej ma wrażenie, że posiada mniej niż się mu należy. W tej konstelacji ludzie mają tendencję do rozwijania silnych emocji, takich jak gniew czy oburzenie, tak że relatywna deprywacja może również wywoływać zachowania kolektywne. Względna deprywacja jest w przeważającej mierze wynikiem porównania społecznego, ale może sprowadzać się również do porównań z (wyidealizowaną) przeszłością. Decydującym czynnikiem jest poczucie nieuzasadnionej – to znaczy nielegalnej – kolektywnej niekorzystnej sytuacji. Kiedy wezwanie do wprowadzenia ograniczeń imigracyjnych dla uchodźców staje się głośne, często uzasadnia się to stwierdzeniem, że „zabierają oni naszą pracę”. Ruch zbiorowy poprzedza zatem zostanie ofiarą. Może być ona realna lub – co zdarza się często – odczuwana. Decydujące są teraz żądania (i oczywiście proporcjonalność funduszy), które wynikają

¹⁵ Eckert, R (2013).: Radikalisierung – Eine soziologische Perspektive [Radykalizacja – perspektywa socjologiczna]. W: APuZ. Aus Politik und Zeitgeschichte: Deradikalisierung [Z polityki oraz historii współczesnej: deradykalizacja].

z rzeczywistej lub postrzeganej dyskryminacji: wymaganie równego udziału w pluralistycznym społeczeństwie można prześledzić w rzeczywistej marginalizacji – w końcu chodzi tutaj o centralną obietnicę społeczeństwa otwartego – a nie idzie to w parze z absolutyzacją kategorii społecznej (takiej jak muzułmanin, chrześcijanin, Kurd itd.) oraz ich konstrukcji wartości i sensu. Jednakże grupa społeczna, która domaga się państwa pod panowaniem kategorii społecznej, a jednocześnie absolutnie ustala własne wartości, nie dąży do celu, który jest zgodny z wolnym demokratycznym, podstawowym porządkiem, z zachowaniem wszystkich praw osobowościowych oraz indywidualnych, ale dąży do totalitarnej utopii.

II.II Uprzedzenia, stereotypy oraz odnosząca się do grupy wrogość wobec ludzi

Człowiek często kategoryzuje swoje wrażenia według nieświadomych wzorców myślenia i maskuje pozornie nieistotne kwestie. Ulega zatem uprzedzeniom. Do tych kategorii należą również kategorie społeczne, w których ludzie klasyfikują siebie i innych, a zatem także oddzielają – jak na przykład dominujący u nas dwubiegunowy podział na kobiety i mężczyzn. Kategoryzacje w obrębie grup własnych i obcych są zawsze ważnymi punktami wyjścia dla rozwoju tożsamości społecznej. Związane z kategorią oraz podzielane społecznie przekonania o członkach kategorii społecznej są określane jako stereotypy. Mają one zadanie funkcjonalne, jednakże pozwalają ludziom osądzać – a przede wszystkim oceniać – nawet jeśli nie ma dalszych informacji wykraczających poza informacje dotyczące kategorii danej osoby. Są one związane z oczekiwaniami behawioralnymi, które ułatwiają nam wejście w interakcję społeczną z osobą i formułowanie hipotez dotyczących tego, co może być właściwym zachowaniem wobec tej osoby. Stereotypy są wynikiem adaptacyjnego procesu autokategoryzacji i nadawania sensu. Ich treść jest zależna od kontekstu i zmienna, a nie szablonowa. Ze względu na to uzależnienie od kontekstu stereotypy są oparte na procesach wewnątrzgrupowych i nie są wynikiem wewnętrznego procesu kategoryzacji jednostki. W związku z tym umniejszenie wartości drugiego człowieka wymaga motywacyjnych warunków ramowych – np. zagrożenie tożsamości społecznej poprzez podobieństwa grup społecznych w rzeczywistym lub wyobrażonym współzawodnictwie. Dyskryminacja społeczna jest nie tylko wynikiem stereotypów (i ich pochodnych), ale ma znaczny wpływ na umiejętności samoregulacji: potrzeba pozytywnej samooceny –

po tak zwanej pozytywnej odrębności – prowadzi do dyskryminacji społecznej. Wściekłość skierowana na innych zamiast na siebie jest w tym kontekście zachowaniem funkcjonalnym. Pojęcie pozytywnej odrębności charakteryzuje się tym, że grupa społeczna jest pozytywnie odróżniona od grupy zewnętrznej w celu zwiększenia poczucia własnej wartości. Osoby o niskim poczuciu własnej wartości częściej dyskryminują, choć nie można jednoznacznie stwierdzić, w jakim stopniu poczucie własnej wartości jest stabilną lub raczej sytuacyjną cechą osobową. Z faktu, iż ludzie o wysokim poczuciu własnej wartości są coraz bardziej skłonni do uczciwości w relacjach międzygrupowych, a osoby o niskich wartościach mają tendencję do podążania za dyskryminacją społeczną, wynika znaczenie kultury korporacyjnej i przywódczej w zakresie uniknięcia dyskryminacji społecznej. Autorytarne przywództwo (a nawet agresywne przywództwo) lub promowanie międzygrupowej konkurencji nie sprzyjają przeciwdziałaniu lub profilaktyce dyskryminacji społecznej.

Według Allporta dyskryminacja obejmuje „wszystkie zachowania, opierające się na różnicach o charakterze społecznym lub naturalnym, które nie mają związku z indywidualnymi zdolnościami lub zasługami, ani rzeczywistym zachowaniem indywidualnej osoby”.¹⁶ Dyskryminacja społeczna obejmuje dyskryminację danej osoby ze względu na przynależność do grupy. Można ją przypisać do jednego lub więcej zjawisk tzw. odnoszącej się do grupy wrogości wobec ludzi. Termin GMF nawiązuje do bielefeldzkiego badacza konfliktów i przemocy Wilhelma Heitmeyera i opisuje odnoszącą się do ludzi wrogość wobec ludzi, wynikającą z ich pochodzenia (społecznego, etniczno-religijnego) lub ich stylu życia¹⁷. Równocześnie odnosząca się do grupy wrogość wobec ludzi jest syndromem, ponieważ opisuje, że różne ideologie nierówności mogą występować jednocześnie lub w korelacji, np. seksizm i antysemityzm lub umniejszanie wartości osób niepełnosprawnych oraz bezrobotnych.

¹⁶ Allport, G.W. (1954): The nature of prejudice [Natura uprzedzeń].

¹⁷ Por. Heitmeyer, W. (2012): Gruppenbezogene Menschenfeindlichkeit (GMF) in einem entsicherten Jahrzehnt [Odnosząca się do grupy wrogość wobec ludzi w odbezpieczonym stuleciu]. W: Heitmeyer, W. (wyd.) Deutsche Zustände [Niemieckie warunki]. Frankfurt a.M.

II.III Stygmatyzacja oraz dyskryminacja społeczna na przykładach

Samoświadomość wielu rodowitych Niemców polega w dalszym ciągu na przekonaniu, iż Niemcem/Niemką jest osoba pochodzenia niemieckiego. Patriotyzm konstytucyjny nie był w stanie dotychczas osiągnąć pożądanego poziomu. Sprawia to, iż ludzie ze środowisk migracyjnych są w Niemczech „obcokrajowcami po wsze czasy”. Jeśli istnieje tło migracyjne w połączeniu z ciemniejszą skórą lub kolorem włosów, czy też symbolami religijnymi, takimi jak hidżab, pojawia stała kategoryzacja społeczna i depersonalizacja migranta. Dane podmioty nie mają zatem żadnego wyboru: nieuchronnie muszą się oni konfrontować ze swoją kategorią społeczną. Może to prowadzić do bardzo zróżnicowanego podejścia do kategorii społecznej, ale może również skutkować przesadnym odrzuceniem lub identyfikacją z daną kategorią społeczną. Kategorią może być nie tylko „obcokrajowiec” lub „Turek”, ale także „muzułmanin” lub „muzułmanka”. „Obcokrajowiec”, „Turek” lub „muzułmanin” są w wielu przypadkach czymś więcej niż kategorią społeczną. W wielu przypadkach są piętnem. W wątpliwym przypadku turecki muzułmanin podlega zatem podwójnej stygmatyzacji, a zatem wielokrotnej dyskryminacji. Znajduje ona odzwierciedlenie w dyskryminacji społecznej. Na ogół migranci mają więcej barier w dostępie do miejsc pracy i mieszkań, mierzonych poziomem wykształcenia. Nawet w ich osobistym otoczeniu są czasami dyskryminowani mniej lub bardziej otwarcie. Otwarte wrogie zastrzeżenia – w szczególności wobec muzułmańskich migrantów – stanowią stały element zarówno w mediach, jak i bezpośrednich doświadczeniach. Obecnie otwarcie dyskryminujące akty w Niemczech są uznane za społecznie niepożądane i zakazane zachowania, tak że większość przejawów rasizmu oraz islamofobii nie jest okazywana w sposób bezpośredni. Dla osoby, której ten problem dotyczy, nie jest na przykład jasne, czy dostała odpowiedź odmowną w sprawie pracy z powodu swojej przynależności do grupy, czy też sama doprowadziła do takiego obrotu sprawy. Ta permanentna niepewność określenia i obawa przed odrzuceniem mają bezpośredni wpływ na życie osób dotkniętych tym problemem. Członkowie stygmatyzowanych grup są bardziej narażeni na choroby psychiczne, takie jak depresja niż członkowie grup, których stygmatyzacja nie dotyczy. Osoby lękliwe, które boją się odrzucenia z powodu przynależności do grupy, również odczuwają znaczące obniżenie swoich możliwości: na przykład afroamerykańscy studenci, którzy silnie utożsamiali się ze stygmatyzacją swojej grupy, osiągnęli znacznie gorsze wyniki po dwóch latach nauki na

uniwersytecie niż ci, którzy czynili to w mniejszym stopniu. Wysiłek samoregulacji, tj. wysiłek podejmowany na rzecz pozytywnej odrębności własnej osoby i grupy prowadzi do wyczerpania zdolności regulacyjnej, a tym samym do zmniejszenia wydajności. Innym kluczowym sposobem na ponowne postawienie własnego nadszarpniętego wizerunku we właściwym świetle jest częściowo obserwowana tendencja do wyjaśniania porażki (na rynku mieszkaniowym, w rozmowie kwalifikacyjnej, w znalezieniu partnera) przez pryzmat dyskryminacji społecznej, ponieważ takie podejście uwalnia jednostkę od winy. Odpowiednią reakcją emocjonalną nie jest poczucie winy, lecz wściekłość. W kolejnym etapie – lub niezależnym etapie – pojawia się możliwość przepracowania stygmatyzacji poprzez przyjęcie piętna, pozytywne przewartościowanie i odwzajemnienie stygmatyzacji wobec jednostek stygmatyzujących. „Nie ja jestem fałszywy, ani zły, ale oni!” takie byłoby tutaj motto. Radykalizacja byłaby zatem wynikiem uszkodzenia tożsamości, które wykorzystuje metodę przeciwdziałania napięciom jako formę samoregulacji.

II. IV Kontakty międzygrupowe promują różnorodność i tworzą równowagę w firmie

Dyskryminacja społeczna opiera się w sposób konieczny na podziale ludzi na grupy „my” (grupa własna) i „oni”(grupa obca). Z tego powodu interwencje mające na celu poprawę relacji między różnymi grupami często koncentrują się właśnie na kwestii kategoryzacji. Istnieją zatem różne modele nawiązywania kontaktów międzygrupowych – kontakty między grupami, pomiędzy którymi chce się poprawić relacje. W obszarze firm zależy to od składu poszczególnych zespołów, od sytuacji międzygrupowej (status, siła, wielkość grupy), warunków sytuacyjnych (klimatu współpracy lub klimatu rywalizacji), czasu moderowanych kontaktów międzygrupowych i różnic między jednostkami. Szczególnie w przypadkach, gdy silniejsze konflikty uzasadniają interwencję na poziomie międzygrupowym, zaleca się proces wielopoziomowy. W pierwszym etapie powinno się zmierzać do uzyskania bardziej osobistego spojrzenia na drugą osobę lub grupę. Negatywne wrażenia powinny być „spersonalizowane oraz zindywidualizowane” (tzw. dekategoriacja) - grupy lub osoby mierzą się jako jednostki. Pozostanie na tym etapie pozwala na rozwiązanie indywidualnych konfliktów między pracownikami, ale nie ma zasadniczego przeniesienia na grupę społeczną innej osoby. Brakuje zatem generalizacji.

Dlatego drugim krokiem – po pokonaniu zastrzeżeń wobec osoby sklasyfikowanej jako odmienna – powinno być wyraźne uwzględnienie różnic między grupami (tzw. wzajemne różnicowanie). Odnosi się to do faktu, że każdy człowiek, nawet poprzez przynależność do różnych grup społecznych, również ma różne doświadczenia i powoduje reakcje zewnętrzne. Ważne jest uchwycenie tych początkowych sytuacji i perspektyw. Zasadniczo, osoba towarzysząca takim procesom powinna zawsze pamiętać i uwzględniać różnorodność każdej osoby, to jest patrzeć na różne kategorie społeczne, aby uniknąć przeceniania różnic międzygrupowych. Ludzie, u których promuje się wieloraką i złożoną strukturę tożsamości, są mniej podatni na umniejszenie grupy niż ci, którzy mają niewiele kategorii społecznych, które kształtują ich wizerunek. Wreszcie, w trzecim etapie należy opracować wspólnotową grupę własną – common Ingroup – obejmującą wszystkich pracowników firmy lub działu. Ze strony kierownictwa konieczne jest stałe i wiarygodne przedstawienie samoświadomości firmy oraz jej urzeczywistnienie. Na przykład firma promuje świadomie kosmopolityczną tożsamość, jeśli działa globalnie lub jest bardzo heterogeniczna. Chodzi o to, aby wdrożyć nadrzędną pozytywną tożsamość korporacyjną, która integruje wszystkich i z której jest się dumnym jako pracownik działającej globalnie lub heterogenicznej firmy. Ta tożsamość musi być oczywiście przekazywana na bieżąco – na przykład za pośrednictwem oświadczeń kierownictwa dotyczących misji firmy. Zrównoważona skuteczność jest zatem możliwa tylko wtedy, gdy wzięto pod uwagę strukturalne przyczyny konfliktów międzygrupowych.

Bibliography

- Allport, Gordon W. (1954): The Nature of Prejudice. New York.
- Eckert, Roland (2013): Radikalisierung – Eine soziologische Perspektive. In: Bundeszentrale für politische Bildung (2013): Aus Politik und Zeitgeschichte: Deradikalisierung. Bonn.
- Hansen, Nina & Sassenberg, Kai (2008): Reaktionen auf soziale Diskriminierung. In: Petersen, Lars-Eric & Six, Bernd (Hrsg.) (2008): Stereotype, Vorurteile und soziale Diskriminierung. Theorien, Befunde und Interventionen. Weinheim & Basel.
- Heitmeyer, Wilhelm (2011): Deutsche Zustände: Folge 10. Frankfurt a.M.
- McCauley, Clark & Moskaleiko, Sophia (2011): Mechanismen der Radikalisierung von Individuen und Gruppen. In: Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg: Der Bürger im Staat 4-2011. Radikalisierung und Terrorismus im Westen. Stuttgart.
- Meloy, J. Reid & Hoffmann, Jens (2013): International Handbook of Threat Assessment.
- Neumann, Peter R. (2016): Der Terror ist unter uns. Dschihadismus und Radikalisierung in Europa. Berlin.
- Otten, Sabine & Matschke, Christina (2008): Dekategorisierung, Rekategorisierung und das Modell wechselseitiger Differenzierung. In: Petersen, Lars-Eric & Six, Bernd (Hrsg.) (2008): Stereotype, Vorurteile und soziale Diskriminierung. Theorien, Befunde und Interventionen. Weinheim & Basel.
- Quent, Matthias (2016): Rassismus, Radikalisierung, Rechtsterrorismus: Wie der NSU entstand und was er über die Gesellschaft verrät. Weinheim & Basel.
- Saimeh, Nahlah (2017): Zur Bedeutung der Borderline-Persönlichkeitsorganisation für die Psychodynamik von Fanatisierung und Radikalisierung. In: Böckler, Nils & Hoffmann, Jens (Hrsg.) (2017): Radikalisierung und terroristische Gewalt. Perspektiven aus dem Fall- und Bedrohungsmanagement. Frankfurt.
- Srowig, Fabian & Roth, Viktoria & PISOIU, Daniela & Seewald, Katharina & Zick, Andreas (2018): Radikalisierung von Individuen: Ein Überblick über mögliche Erklärungsansätze. In: Leibniz-Institut Hessische Stiftung Friedens- und

Konfliktforschung (HSFK): PRIF REPORT 06/2018 Report Reihe Gesellschaft Extrem. Frankfurt.

- Stürmer, Stefan (2008): Die Kontakthypothese. In: Petersen, Lars-Eric & Six, Bernd (Hrsg.) (2008): Stereotype, Vorurteile und soziale Diskriminierung. Theorien, Befunde und Interventionen. Weinheim & Basel.
- Vinnai, Gerhard (2006): Der Drang zur Gewalt. Zur Sozialpsychologie von Kriegsbereitschaft und Terrorismus. In: Schweppenhäuser, Gerhard (2006): Zeitschrift für kritische Theorie. Springe.
- Zick, Andreas (2017): Extremistische Inszenierungen: Elemente und Pfade von Radikalisierungs- und Deradikalisierungsprozessen. In: Böckler, Nils & Hoffmann, Jens (Hrsg.) (2017): Radikalisierung und terroristische Gewalt. Perspektiven aus dem Fall- und Bedrohungsmanagement. Frankfurt.